

Kodály Zoltán egy ifjúkori kompozíciójának ismeretlen kézírata

KODÁLY Zoltán zeneszerzői pályakezdése mind ez ideig csaknem feltáratlan. Legkorábbi műveiről többnyire csak leírásokból, kortársi visszaemlékezések nyomán tudunk; maguk a művek eddig még kéziratban is csak ritkán állnak rendelkezésre. A leírásokat és visszaemlékezéseket elsősorban MOLNÁR Antal munkásságának köszönhetjük. A ma is élők közül ő szegődhetett mellé elsőként tanítványul, hogy azután kompozícióinak előadójaként, életművének méltatójaként és zeneakadémiai tanártársaként is végigkövesse pályáját.¹ Legutóbb EŐSZE László foglalta össze KODÁLY életét és munkásságát, s készítette el zeneműveinek jegyzékét.² Mindezek alapján úgy tudjuk, hogy KODÁLY első zenekari műve a 15 éves korában, 1897-ben komponált *d-moll Nyitány* volt. A hatodik gimnazista nagyszombati diák³ kompozíciója 1898 februárjában nyilvános előadásban részesül az érseki főgimnázium zenekarának előadásában, TOLDY Béla tanár vezetésével. Hat évvel később keletkezett, ill. került bemutatásra KODÁLYnak az az első zenekari műve, amelynek anyagát valóban ismerjük is. Ez a kompozíció tanulmányunk tárgya.

I. A mű külső története

MOLNÁR Antal 1936-ban megjelent KODÁLY-monográfiájában így számol be KODÁLY ifjúkori zenekari kompozíciójáról:⁴ „Frissen megállott erőpróba a kollégiumi évek ifjonti humorából eléömlő zenekari *Nyitány és felvonásközi muzsika* ahhoz az alkalmi vígjátékhoz, mely amerikai menyecske és magyar legény viszontagságos házassági kalandjáról szólt (s melynek női főszerepét a kollegista ZEMPLEN Géza kreálta). A preludiumban már itt csirázik a triószere nád III. darabjának indítója (3. kótapl.), az intermezzóban, hol a Yankee doodle és a »Debrecenbe kéne menni« sokatmondóan egyesülnek, a *Háry-*

¹ MOLNÁR Antal: *Kodály Zoltán*. Bp. 1936. Somló. 58, [6] l. /Népszerű zenefüzetek 4./
MOLNÁR Antal: *Az ifjú Kodály a zeneszerzés választóján*. Zenetud. Tanulmányok 6. köt.: *Kodály Zoltán 75. születésnapjára*. Bp. 1957, 9—14. l. Hangjegy-melléklettel.

² EŐSZE László: *Kodály Zoltán élete és munkássága*. Bp. 1956, Zeneműkiadó. 227, [1] l. Ez a Kodály átnézte kötet volt az alapja EŐSZE lényeges kiegészítésekkel bővített magyar és idegennyelvű KODÁLY-monográfiáinak. E cikk szerzője itt fejezi ki köszönetét dr. EŐSZE Lászlónak tárgyunkhoz tartozó szó- és levélbeli szíves tájékoztatásáért.

³ SZABOLCSI Bence: *A nagyszombati diák. Kodály Zoltán ifjúsága*. Zenetud. Tanulmányok, id. köt. 15—20. l.

⁴ I. m., 5. l.

zenekar bukfences glisszandói.” — 21 évvel később megjelent tanulmányában MOLNÁR Antal már csak két mondat erejéig tér vissza erre a KODÁLY-műre:⁵ „Kb. egykorú vele [a tanulmányban bemutatott, 1905-ből való *vonóstrió-darab*bal] egy kis zenekari, alkalmi *Nyitány* és *Felvonásközi muzsika*. Ez Kodály játszi humorának első, szélesebb zenei példája.”

EŐSZE László 1956-ban megjelent könyvének leíró-részében így ír KODÁLY ifjúkori színpadi zenéjéről:⁶ „Szokás volt a[z Eötvös-] kollégiumban, hogy a farsangot — és egyben az igazgató [BARTONIEK Géza] nevenapját — kabaréval ünneplik meg. A másort a növendékek írják és mutatják be. Kodály már másodéves korában háziszzerzővé lép elő. Ő írja és tanítja be a »Nôtre-Dame-i toronyôr« zenéjét. Egy évre rá Laczkó Géza darabjához — egy »Cid« paródiához — komponál kísérezőzenét. Egyik farsangi műhöz a »Ça ira« dallamára van szüksége. Ezt francia tanára, Tharaud, közvetítésével Romain Rolland küldi meg számára. — Zeneszerzői fejlődése szempontjából is jelentős »A nagybácsi« muzsikája. Ennek rajzokkal ékesített tréfás plakátja szerint: »*Ma 1904. évi február hó 16. napján, a collegiumi nagy szalában asztalra kerül különböző hölgyek és urak vendégszereplésével A NAGYBÁCSI. Collegiumi szomorújáték 3 felvonásban. Régi emlékeiből összeszedte Bodnár Gyuszi. Zenét füttyül hozzá Kodály ír.*« A darabhoz »Kodály úr« többek között egy igen ügyes kórusbetétet »füttyült hozzá«. Ebben már megcsillan fényes kontrapunktikus tehetsége. A magyar lánynak amerikai legénnyel való házasságáról szóló szöveghez igazodva ugyanis a zenében a »Debrecenbe kéne menni« s a »Yankee doodle« dallama ellenpontozza egymást. — A betanítással sok vesződsége volt, de nem nyugodott addig, míg a műkedvelő együttes elgondolásait kielégítően végre nem hajtotta. Dob nem volt a zenekarban, kályhaellenző helyettesítette. Szólamát Kodály a partitúrában is így jelzi.”

EŐSZE imént idézett Kodály-könyvének műjegyzéke tétélesen is közli a szővegrészben már említett három ifjúkori színpadi zenét, és pedig a *Nôtre Dame-i toronyôr*-t és a *Cid*-paródiát *Kísérezőzene*-ként, 1902-es, ill. 1903-as évszámmal, *A nagybácsi*-t viszont — 1904-es évszámmal — a következő szőveggel: „*Tréfás zene* (az Eötvös kollégium diákjainak »A nagybácsi« című színdarabjához) énekar-zenekar, kézirat.”

Ugyancsak EŐSZE László — már az 1957-ben megjelent első KODÁLY-képeskönyvében⁷ — közli a *Cid*-paródia és *A nagybácsi* kollégiumi plakátjainak erősen kicsinyített hasonmását, valamint egy Eötvös-kollégiumi színmű-előadás jelmez és hangszeres résztvevőinek csoportképét a következő (így csak az első képeskönyvben közölt) képszőveggel: „Kodály »karmester« (felső sorban közepén) a kollégisták körében. A kép a »Nagybácsi« előadása alkalmából készült. Mint látható, a női szerepeket is férfiak alakították — női ruhákban. Kodály kísérezőzenéjének hangszerelését műkedvelő muzsikusainak képességeihez, és a rendelkezésre álló hangszerekhez szabta. Így pl. a hiányzó dobot kályhaellenzővel pótolta. Szólamát a partitúrában is így jelölte.”

⁵ I. m., 11. l.

⁶ I. m., 16. l.

⁷ EŐSZE László: *Kodály Zoltán élete képekben*. Bp. 1957, Zeneműkiadó. 48. l., 51 t. Az említett plakátokat a 13. és 14., a csoportképet a 15. sz. hasonmás közli. A kicsinyített (a csoportkép tekintetében csonkult) reprodukciók ismét megjelentek EŐSZE László *Kodály Zoltán élete képekben és dokumentumokban* c. kötetében Bp. 1971, 38. l.

Allegro moderato

Flauto
f. 1. *mint az I hegedő*

Violin I. *ff*

Violin II. *ff*

Viola *ff*

Cello *ff* *mint a nagybácsi*

Double Bass *ff*

Piano *ff*

Ms. Mus. 4648
OSZK I. é. k.
Zenei osztály
2007. június 12.

„A nagybácsi” c. színdarab kísérőzenéjének (1904) 1. lapja. Eredeti kézirat partitúra.
(Országos Széchényi Könyvtár. Ms. mus. 4. 648.)

4. *Moderato*

fuvola
 Ilyg }
 2
 2 lyg
 Viola
 Csörg. *Moderato pizz.*
 Kégy. *pizz.*
 Dob

„A nagybácsi” c. színdarab kísérőzenéjének eredeti kéziratos partitúrája. 4. lap. —
 A „Yankee doodle”-téma első fellépése.

III. felvonás. . . . . 25.

Allegro

Flute *f*

Clarinet *f* *staccato sempre*

Violin I *f*

Violin II *f*

Viola *f*

Cello *f*

Double Bass *mf*

„A nagybácsi” c. színdarab kísérőzenéjének eredeti kézíratos partitúrája. 25. lap. —
A „Debrecenbe kéne menni”-téma bemutatkozása.

Handwritten musical score for "A nagybácsi" c. színdarab kísérőzenéjének. The score is on page 31 and features a comparison between an American melody (lento) and a Hungarian melody (faster). The score is written on a grand staff with multiple systems. The top system shows a piano introduction with chords. The second system contains the handwritten text: "stb mindig egy ritkábbul megjelölésével,". The third system shows a melody with the marking "arco.". The fourth system shows a melody with the marking "f. crescendo". The bottom system shows a bass line.

„A nagybácsi” c. színdarab kísérőzenéjének eredeti kéziratos partitúrája. 31. lap. —
Az amerikai dallamot (lento) már ellenpontozza a magyar (fent).

PAIS Dezső *Életem, emlékeim* c. folyóiratcikkében többek közt így ír az Eötvös-kollégisták zenei vonatkozásairól:⁸ „Kodály Zoltán — mint Szekfű Gyula, Gerevich Tibor és Szabó Dezső évfolyamtársa — 1900-ban lett kollégista, amikor Horváth János negyedéves volt. — Horváth úr jelesen hegedült. Primása volt annak a kollégiumi zenekarnak, amelyben Kodály úr a nagybőgővel működött közre. Különben nagyon örültünk, amikor a volt kollégisták szövetségének egy, a harmincas évek elején tartott közgyűléséhez kapcsolódó ebéden sikerült Horváth professzor urat hegedülésre bírni. Ő magyar nótákat — köztük műdalokat is — játszott úgy, hogy a zongorakíséretet az egykori kollégiumi nagybőgős szolgáltatta, némely műdalokra vonatkozólag nem különösen kedvező véleménye ellenére.”

A témánkhoz tartozó irodalmat azért idéztük ilyen részletesen, mert — a bennük foglalt felvilágosítások fontosságán túl — mindmegannyi elsődleges forrásnak számít, akár azért, mert magának KODÁLYnak ellenőrzésével keletkezett, akár, mert kortársaktól származik. De idéznünk kellett amiatt is, mert a következőkben tisztázni szeretnők a bennük rejlő apró ellentmondásokat, éppen a bemutatandó partitúra fényében.

Magát a partitúrát, KODÁLY eredeti kéziratát 1968-ban az Országos Széchényi Könyvtár szerezte meg, mégpedig MOLNÁR Antal tulajdonából.⁹ Hogy az ő birtokába hogyan került, erről MOLNÁR Antal így ír a jelen cikk szerzőjéhez intézett sorokban:¹⁰ „Kodály akkoriban még bennlakója volt az Eötvös-Kollégiumnak, nekem pedig házitanítóm a zeneelméletben. Nem fogadott el honoráriumot a szüleimtől, holott állandó pénzsűkében leledzett. Én tőlem telhetően lógtam a nyakán, mert — bár szükségű volt — sokat lehetett profitálni tőle. Én pedig már akkor is hajszoltam a tudást (vannak ilyen született betegségek). Látván ragaszkodásomat, jutalmul átnyújtotta a kollégiumi vígjáték partitúráját séta közben. »Nézd át és meg is tarthatod!« — így szólt. Átnéztem, mulattam azon, hogy nem hangszerek, hanem az előadók nevei álltak a darab elején a soroknál, ütőhangszerként pedig »kályhaellenző.«”

Mielőtt a KODÁLY diákkorából ma egyetlenként ismeretes zenekari partitúrát közelebbről szemügyre vennők, vessünk egy pillantást a vele körülbelül egykorú másik két eredeti dokumentumra. Mindkettőt az Eötvös József-Kollégium könyvtára őrzi.¹¹ Az egyik *A nagybácsi* című „collegiumi szomorú játék” tréfás, színes, rajzos kéziratot plakátja,¹² a másik: eredeti fénykép egy kollégiumi farsangi színdarab előadói együtteséről.¹³

Az itt hasonmásban bemutatott plakát számunkra két szempontból is fontos: KODÁLY szereplése és partitúránk azonosítása szempontjából. A régi Csillag utcai — ma Gönczy Pál u. 2. szám alatti — Eötvös-kollégium udvarán készült, s itt ugyancsak hasonmásban közreadott csoportfényképnek pozitív

⁸ PAIS Dezső: *Életem, emlékeim*. Valóság. 1971. 6. sz. 37—38. 1.

⁹ Jelzete az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában: Ms. mus. 4.648. Terjedelme: eredeti kézírással összefüggően számozott 36 lap; mérete: 33,5 × 24,5 cm.

¹⁰ Levelezőlapjának kelte 1971. júl. 10.

¹¹ A plakát és a fénykép reprodukálásának engedélyezéséért, valamint egyéb archivális dokumentumok rendelkezésre bocsátásáért, továbbá a kapott szóbeli felvilágosításokért TÓTH Gábor egyetemi docenst, az Eötvös-Kollégium igazgatóját illeti hálás köszönet.

¹² A plakát-kézirat mérete: 60,5 × 39,5 cm.

¹³ A fénykép mérete: 23,5 × 29,5 cm.

és negatív tanulsága is van.¹⁴ A pozitív: hogy a felső sorban középen álló KODÁLY arcképének kinagyításával bővült a Kodály-ikonográfia. (E fénykép-portrét l. képmellékleteink között. A képen látható személyekre vonatkozó azonosítási kísérlet jegyzeteink között található.¹⁵)

A fénykép negatív tanulsága, hogy nem *A nagybácsi* előadó-társulatát ábrázolja (EÖSZÉ első Kodály-képeskönyvének fentebb idézett közlésével ellentétben). Sem a jelmezek nem azonosíthatók *A nagybácsi* plakátján feltüntetett szerepekkel, sem a hangszerek a partitúrával. (Nem szerepel ui. KODÁLY kéziratában ksfuvola, amit a felső sornak balról második diákja — cintányér, amit az ülő sor balról második, — és cseppettyű, amit ugyane sor balról harmadik „civil” muzsikusa tart a kezében. Hogy partitúránk mégis *A nagybácsi* zenéjével azonosítható, erről a későbbiekben szólunk.)

Előbb az eddig felsorakoztatott irodalom és alapdokumentumok kisebb-nagyobb ellentmondásaira világítsanak rá az alábbi megjegyzések.

Az egyik forrás szerint (MOLNÁR)⁴ a szindarab „amerikai menyecske és magyar legény”, a másik szerint (EÖSZÉ)⁶ „magyar lánynak amerikai legénnyel” való házasságáról szól. Az alkalmi diák-szövegkönyv hiányában e részletkérdés rekonstruálásának alig van jelentősége. Fontosabb ennél, hogy a partitúra nem igazolja EÖSZÉ következő idevágó közléseit: 1. „A darabhoz »Kodály úr« többek között egy igen ügyes kórusbetétet »füttyült hozzá«. Ebben már megcsillan fényes kontrapunktikus tehetsége.” A partitúra kizárólagosan hangszeres zene; vokális részt nem tartalmaz. Összefüggő, folyamatos, eredeti lapszámozása miatt a partitúra hiányosnak sem mondható. Az megeshetett volna, hogy valamely kórusbetétszám előadásra került anélkül, hogy e partitúrában szerepelne, de nehezen képzelhető el, hogy KODÁLY egymaga „kórusbetétet” füttyült hozzá a darabhoz, ha csak a füttyülést nem trefás értelemben, komponálásként értjük. — 2. A mindkét szerzőnél ismételtén előforduló „kályhaellenző” partitúránkban nem szerepel. KODÁLY az ütőhangszer szólamát „Nagydob”, ill. „Dob” hangszernevekkel jelzi. Talán szükségből helyettesítette az előadáson a dobot kályhaellenző, vagy pedig létezett olyan partitúra is, amelyben valóban kályhaellenző jelezte az ütő-szólamot. — 3. A szóban forgó színpadi zenét MOLNÁR *Nyitány és Felvonásközi muzsika*, EÖSZÉ

¹⁴ Mindkettőre MOLNÁR Antal professzor úr volt szíves figyelmeztetni.

¹⁵ Az azonosítási kísérletet KERESZTURY Dezső — ugyancsak egykori Eötvös-kollégista — volt szíves elvégezni, PAIS Dezső professzor úrral és SZABÓ Miklós kollégiumi igazgató özvegyével folytatott tanácskozás alapján. Eszerint a csoportképen szereplő személyek valószínűleg a következők. (A felsorolás mindig balról jobbra haladva értendő.) — *Felső álló sor*: 1. SZOLÁR Ferenc. — 2. STOCKINGER László. — 3. ? — 4. KODÁLY Zoltán. — 5. ? — 6. RINGBAUER Károly. — 7. NÉMETH Gábor. — *Alsó álló sor*: 1. ? — 2. ? — 3. BARTHA László. — 4. SCHARBERT Vilmos. — 5. KALOCSAY Endre. — 6. ? — 7. KRAUSZ Vilmos. — 8. DRAGANAU Miklós. — 9. SZEKFŰ Gyula. — 10. ? — 11. BODNÁR Gyula. — *Széken ülő sor*: 1—5. ? — 6. GEREVICH Tibor. — 7. ? — 8. HAJNÓCZY Iván. — *Földön ülő sor*: 1. GOMBOCZ Endre. — 2. CZÓGLER Kálmán. — 3. ZEMPLÉN Géza. — 4. SZABÓ Miklós (a későbbi kollégiumi igazgató). — Az iménti hiányos névsor is arra mutat, hogy a csoportkép valószínűleg nem *A nagybácsi* együttesét ábrázolja, hiszen csak néhány név egyezik KODÁLY partitúrájának zenészeivel és a színlap személyeivel. Ezek (zárójelben a színlap, ill. a partitúra szerinti szerepük): KODÁLY Zoltán (zeneszerző, karmester), RINGBAUER Károly (Mayerné), SCHARBERT Vilmos (1. Czigány), KALOCSAY Endre (1. szekundhegedű; 3. Czigány), DRAGANAU Miklós (nagybőgő), BODNÁR Gyula (szövegíró; Boreczky Kázmér), HAJNÓCZY Iván (Hajnóczy Iván), CZÓGLER Kálmán (Pinczér), ZEMPLÉN Géza (Mariska), SZABÓ Miklós (Sléinger).

műjegyzéke *Tréfás zene* címmel említi. Az azonosítást vsz. egyik szerző sem végezhetette el teljesen: az első a kollégiumi színlap, a második a partitúra ismeretének hiányában. — 4. Ugyancsak a partitúra hiánya okozhatta, hogy EÖSZÉ műjegyzéke énekkar-zenekari kéziratot említi. Mindemellett nem zárhatjuk ki ezúttal sem annak lehetőségét, hogy létezett egy ilyen partitúra is, illetve, hogy e partitúra valamikor még napvilágra kerül. — 5. Minden bizonnyal elírás PAIS Dezső idézett visszaemlékezésében az a megjegyzés, hogy Kodály a kollégiumi zenekarban „nagybőgővel működött közre”. Kodály gondolkázni tudott, de nagybőgőzni nem.¹⁶

Most vegyük szemügyre KODÁLY eredeti kéziratát. Az 1-től 36. lapig eredeti kézírással folyamatosan végigszámozott partitúrájának nincs címe. Csupán a második rész élén (25. lap) áll a felirat: „III. felvonás” és a kézirat végén (36. lap) a jelzés: „Vége”. Hogy *A nagybácsi* kísérezzenéről van szó, erre a zene két fő témájából, a *Yankee doodle* és a *Debrecenbe kéne menni* szerepeltetéséből, ill. e ténynek az idézett irodalommal való összevetéséből lehet következtetni. Hogy a partitúra Eötvös-kollégiumi előadás céljára készült zenét tartalmaz, ez már az 1. lap eredeti bejegyzéseiből egyértelműen kitűnik. A partitúrasorok élére ui. KODÁLY nemcsak a hangszerek nevét, hanem az illető hangszer eljátszására kijelölt diáktársainak nevét is odajegyezte. Ezeknek adatai pedig egyeztethetőek voltak az Eötvös-kollégium irattárában. Innen tudjuk, hogy TULBURE György (fuvola) 1902, JAKUCS István (1. primhegedű) 1900, NÁDASDI József (2. primhegedű) 1903, KALOCSAY Endre (1. szekundhegedű) 1902, HOLUB József (2. szekundhegedű) 1903, THOMAY Béla (viola) és KRÄUTER Ferenc (gordonka) ugyancsak 1903, DRAGANAU Miklós (nagybőgő) pedig 1902 óta volt kollégista. Az egykori felvételi okmányok némelyikük zenei képességeire külön is utal. NÁDASDI József pl. felvételi kérvényéhez a Debreceni Zenede oklevelét is csatolta, s ez igazolta a hegedülésben való jártasságát. KALOCSAY Endre — aki egyébként már mint „bölcselettudor és főgimnáziumi tanár” igen korán, 1906-ban, 21 éves korában elhunyt — hegedülő és cimbalmozó képességére is utalt felvételi kérvényében. A KODÁLY zenekarában brácsázó THOMAY Béla a Szegedi Városi Zenede 1903-ban kiállított Bizonyítványát is csatolta felvételi kérelméhez. Eszerint „a hegedű tanszakon... a hatodik osztály tananyagának teljes készültséggel megfelelt, ... azonkívül járatos a mélyhegedű kezelésében — továbbá úgy az elméletben, mint az összhangzástanban sikeres haladást tanúsított”.¹⁷

A dob, ill. a zongora szólamának megjelölése mellett nem szerepel egyik diáknak a neve sem. Lehetséges, hogy KODÁLY nemcsak a zenekar vezénylését, hanem a zongora és a dob szólamának ellátását is sajátmagának tartotta fenn. A dob viszonylag ritkán szerepel a partitúrában, a zongoraszólam lejegyzése pedig sokhelyt vázlatos: az is lehet, hogy csak zenekari kivonatként, áttekintésül vagy betanítás céljára szolgált. Ami még a dobszólamot illeti, e hangszer szerepe olyan kevés és egyszerű, hogy előzetes szereposztásra, név szerinti kiírásra talán ezért sem volt szükség.

A partitúra külső történetének kérdései közé tartozik még a második felvonás zenéjének hiánya. Addig is, míg ennek hangjegyes anyaga esetleg elő-

¹⁶ Erre ugyancsak MOLNÁR professzor úr hívta fel figyelmem.

¹⁷ Az említett kollégisták dossziéira utaló Eötvös-kollégiumi irattári számok a nevek sorrendjében: A: 63, 24, 42, 26, 21, 61, 31, 11.

kerülne, feltételezhető, hogy vagy egyáltalán nem tartozott zene a II. felvonáshoz, vagy, ha igen, ezt véglegesen leírt kották nélkül, talán csak vázlatok alapján adták elő, vagy rögtönözték. Mint említettük, az esetleges vokális részek a II. felvonás esetleges zenéjében sejthetők. Ismét hangsúlyoznunk kell azonban azt a tényre, hogy az eredeti kéziratos partitúra lapszámozása egybe-
függő és folyamatos anélkül, hogy a II. felvonás zenéjét tartalmazná.

A hiányokról szólva említjük meg itt, hogy mind ez ideig a színdarab szövegekönnyve sem került elő. Az amerikai—magyar pár viszontagságos házassági kalandjára, ill. zenei szimbolikájukra utaló, egyetlen tartalmi vonatkozású mondat is MOLNÁR Antaltól származik.¹⁸ Igaz, erre az egymondatos tartalomra a két zenei fő témából is lehetett következtetni, de a századeleji világgazdasági helyzetből is, amelynek egyik jellemző mutatója a munkanélküli seregek Amerikába-áramlása volt. A szépirodalom is hódolt az idő tájt az ilyen témáknak,¹⁹ volt hát anyag, amelynek nyomán a darabíró BODNÁR „Gyuszi” a farsangi játék szövegét „régii emlékeiből összeszedte”.

2. A mű zenei tartalma

A kompozíció két fő részből áll. Az első, felirat nélküli rész nyilván az I. felvonás, a második rész (a címfelirat szerint) a III. felvonás kísérőzenéjét (ill. bevezető- vagy közzenéjét) tartalmazza. A 140 ütem terjedelmű első rész rövid bevezetés után a *Yankee doodle* témáját, majd három variációját vonultatja fel, az utolsó előtt egy kidolgozás jellegű résszel. A második, 96 ütem terjedelmű résznek a *Debrecenbe kéne menni* témája nyújt keretet. Véle közben az amerikai dallam szó ellenpontot.

Az alábbi táblázat mindkét rész formai építkezéséről nyújt áttekintést, gondot fordítva a tempó, a hangnem és a hangszeres apparátus változásának, ill. ezek formaalkotó szerepének feltüntetésére is.

A *nagybácsi* zenéjének megkomponálása alkalmával a diák KODÁLY Zoltán — eddigi ismereteink szerint — másodszor jut zenekarhoz. Ezúttal is mint hat évvel korábban, iskolai zenekaron, műkedvelő diákok hangszeres együttesén próbálhatja ki leírt szólamainak valóságos hangzását. BARTÓK első nyilvánított zenekari művei mindjárt hivatásos zenekaron szólaltak meg: az Operaház, ill. a Filharmóniai Társaság zenekarán, KERNER István vezényletével. BARTÓK egyébként később kezdett zenekarra írni, mint KODÁLY: a *Bartók-műjegyzék* első zenekari kompozíciója, a *Scherzo* (1902) öt évvel későbbi KODÁLY már korábban említett gimnáziumi *Nyitányándál*. A *Scherzo* és a *nagybácsi* tréfás zenéjének bemutatói között azonban, érdekes véletlenként, mindössze 13 nap telt el: míg KODÁLY művét a diákzenekar közreműködésével 1904. február 16-án mutatták be a „collegiumi nagy szalában”, BARTÓK kompozícióját az Operaházban adták elő február 29-én.

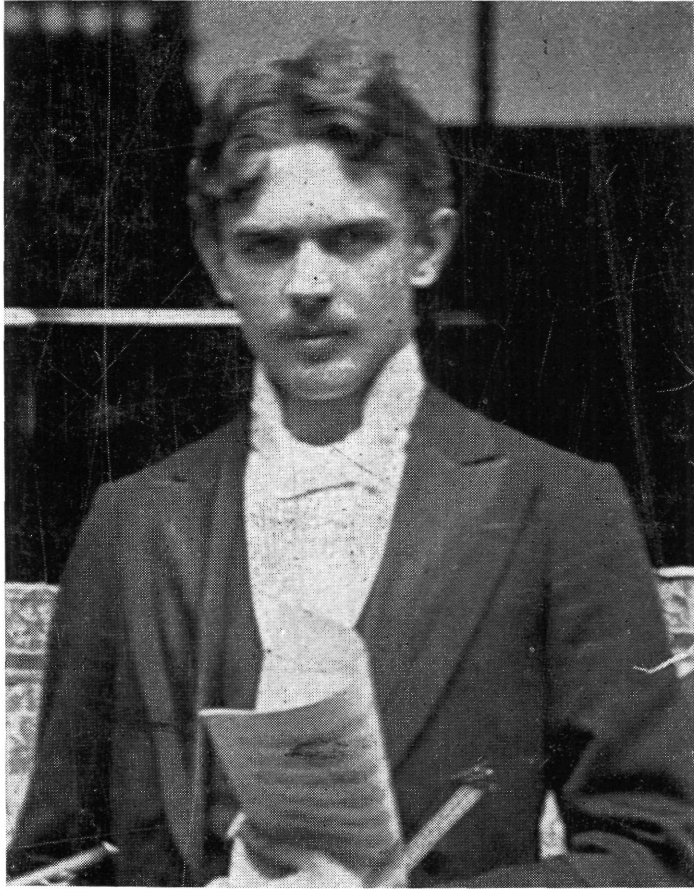
A többlet, amely KODÁLY diákkori zeneszerzői fejlődésének kedvezett, az, hogy — ha primitív keretek között is — már most, 22 éves korában eleven kapcsolatba kerülhetett a színpaddal, a színészi alakítással, a színház levegő-

¹⁸ MOLNÁR Antal: *Kodály Zoltán*. Bp. 1936. 5. l.

¹⁹ Vö. pl.: *A nagybácsi. Regény az életből*. PR. T. után közli: T. PELIKÁN Krizsó. A szerző tulajdona. 1897.” 143 l. (Jelzete az Országos Széchényi Könyvtárban: 295.362.)

Az egyik kollégiumi színdarab előadói együttese az Eötvös-kollégium udvarán. A felső sorban középen Kodály Zoltán.
— Eredeti fénykép. 22 × 27,5 cm. (Eötvös József Kollégium könyvtára.)

Az Eötvös-kollégista Kodály.
Nagyított részlet a kollégium udvarán készült csoportfényképből.

I. felvonás

Forma	Apparátus (a zongora figyelmen kívül hagyásával)	Ütemszámok
BEVEZETÉS <i>Allegro moderato</i> , G-dur, 2/4	Fuvola, 1–2. prímhegedű, 1–2. szekundhegedű, viola, gor- donka, nagybőgő, nagydob Fuvola, 1–2. prímhegedű	1–15
YANKEE DOODLE <i>Moderato</i> , G-dur, 2/4 [Téma]		16–140
a-tag	nagybőgő-gordonka	16–23
a-tag	+ mélyhegedű	24–31
b-tag	+ másodhegedű	32–39
[1. variáció]		
a-tag	+ prímhegedűk, fuvola	40–47
b-tag	teljes vonóskar	48–55
a-tag	Tutti	56–63
<i>codetta</i>	Tutti, dob nélkül	64–67
<i>Allegro vivace</i> , E-dur, 3/8 [2. variáció]		
a-tag	Tutti, dob nélkül	68–75
a-tag	Ua., nagybőgő-gordonka- dallammal	76–83
b-tag	teljes vonóskar	84–91
<i>cadenza</i>	fuvola, majd nagybőgő	91–93
a-tag	Tutti, dob nélkül, nagybőgő- gordonka-dallammal	94–101
[Kidolgozás jellegű rész]	Tutti, fuvola és dob nélkül	102–121
<i>Presto</i> , G-dur, 2/4 [3. variáció]		
<i>coda</i>	Tutti, kezdetben fuvola és dob nélkül	122–140

jével. Van-e ennek nyoma eddig egyetlenként előkerült ifjúkori színpadi zenéjében, mintegy két évtizeddel a *Háry János* előtt? Vegyük röviden sorra a zene *színházi* elemeit.

Az első maga a *nyitány*, figyelem felkeltő nagydobszólójával és a nyomába eredő preludizáló ütemekkel. Ez a 15 ütem már magában rejti a vígjátéki alaphangot. Mert lehet-e komolyan venni a csinnadrattás megnyitás után a zenekar preludizáló uniszónóját?

Kodály: A nagybácsi. Színpadi zene. 1. rész, 3–6. ütem

Allegro moderato

Vl. I. *ff*

Ugyan kiben idézné fel ez a súlyosan, veretesen pergő néhány kezdő-ütem *ilyen környezetben* barokk orgonatokkáták megnyitásának emlékét? A figuráció talán innen való, KODÁLY *Bach-stúdiumainak* élménytárából. Jelentése azonban ebben az új szolgálatban átalakult. A későbbiekben is következett még néhány jelentésváltozás. KODÁLY életművének akadnak olyan példái is,

III. felvonás

Forma	Apparátus (a zongora figyelmen kívül hagyásával)	Ütemszámok
DEBRECENBE KÉNE MENNI		1 – 21
<i>Allegro</i> , G-dur, 2/4 [Téma] [Moduláló átvez.]	Vonóskar (a 16. ütemtől dob is) Tutti	1 – 18 18 – 21
YANKEE DOODLE		22 – 39
<i>Lento</i> , c-, f-moll, 2/4 [Motívikus kidolg. a-tagból]	Nagybőgő, fuvola nélküli Tutti- kísérettel	22 – 29
<i>Allegro</i> , → g/G, 2/4 [Motívikus kidolg. b-tagból]	Hegedűk, vonóskar-kísérettel	30 – 37
<i>Lento</i> , → G, 2/4 [Átvezetés]	Tutti, fuvola nélkül	38 – 39
DEBRECENBE KÉNE MENNI + YANKEE DOODLE + CODA		40 – 96
<i>Allegro</i> , G-dur, 2/4 [Kontrapunktikus kidolgozás]	Vonóskar	40 – 77
DEBRECENBE KÉNE MENNI <i>coda</i>	Tutti	78 – 96

ahol ez a puszta bevezető-játék, ez a preludium történelmet-idéző, heroikus hanggá alakul. Formailag mindenütt egy megtámasztott, megnyújtott hang fakad fel szaporább hangok apró csoportosulásaivá. Mintha az egyetlen hangon való pillanatnyi meditáció, ábrándozás hirtelen szárnyra kapna. Az itt következő párhuzamokból már sajátos magyar jelentés is kicsendül:

Kodály: *A közelítő tél. Dal énekekre és zenekarra, Berzsenyi Dániel versére (1912).*
Bevezető fuvolaszólo.

Andante poco rubato

Kodály: *Capriccio szólógordonkára (1915).* – 5. ütem.

(Rubato)

Scordatura:

rall.

Kodály: 1. Vonósnégyes (1908–1909). 1. tétel, 18-as jelzőszám

Néhány hónappal KODÁLY kollégiumi darabjának bemutatása előtt BARTÓK is írt hasonló képlettel kezdődő kompozíciót:

Bartók: 2. Ábránd (Négy zongoradarab, 3. sz., 1903). Az 1–5. ütem dallama

Ha KODÁLY kollégiumi zenéjében a kezdet nem is kapott magyaros tartalmat: egy villanásnyi szólóhegedűkadencia nemsokára (a 9. ütemben) meghozza a kárpótlást. Ez a cigányhegedűs ízű, pentatón hegedűfutam a Hány János hegedű- és cimbalom-ékesítéseit vetíti előre.

Ahogy a nagybácsi nyitányának egésze, úgy egy-egy fordulata is a színpadra mutat. Ilyen maguknak a témáknak különféle exponálása. Vigjátékhoz méltóan valamennyiöket áthatja a humor légköre. A Yankee doodle hol a kecsesen, peckesen fellépő (bögő-gordonka-pizzicato, 16. ü.), hol meg a „nehézkösen, brutális erővel” (76. ü.) megjelenő nagybácsit ábrázolja — hogy itt csak két végletet említsünk e figura zenei illusztrációi közül. A Debrecenbe kéne menni témájának az ellenpontjátékok előkészítő motivikus munkája (III. felv., 40. ütem) a Hány János-beli Burgvárban visszaidézett baromfiudvar hangját juttatja eszünkbe, Örzsének a császárvárosban visszaálmodott, kotkodácsoló, csipogó aprójószágával. Az ezután egymásrataláló két téma ellenpontja nemesak a szabályos vigjátéki happy-endet, hanem egy gazdag és kimagasló zeneszerzői pálya boldog kezdetét is jelzi. Egyben mindmáig magábanálló jelentőségű adalék e partitúra KODÁLY Zoltán ifjúkori művészetének megismeréséhez és megítéléséhez.

ISTVÁN KECSKEMÉTI

An Unknown Manuscript of Z. Kodály

The humorous poster which is here reproduced, was drawn by students of the formerly well known Eötvös University College in Budapest, for the comedy *A nagybácsi* (*The Uncle*, i. e. the rich American uncle). This comedy, written by the students themselves, was performed on 16 February 1904 in the large hall of the University College. The reproduced group photograph shows the about twenty years old conductor KODÁLY, in the centre of the top row, among amateur student performers, on the occasion of another carnival performance of Eötvös College. The enlargement of the KODÁLY-portrait taken from this photograph represents a small contribution to the KODÁLY iconography.

László EÖCSZE had already published the poster and the group photograph in his KODÁLY-picture-books, but reduced in size and partly incomplete. The reason for this present publication is an autograph full score of KODÁLY's which was recently acquired by

the National Széchényi Library in Budapest. It used to be in the possession of Professor Antal MOLNÁR, one of KODÁLY's earliest private pupils, who received the score as a present from the composer in the first decade of this century. Antal MOLNÁR was able to follow KODÁLY's career from the outset, as he and KODÁLY attended the Academy of Music together; he played the viola in the Waldbauer String Quartet and, by his publications became the first important promotor of KODÁLY's works. Antal MOLNÁR was kind enough to supply information for the preceding article.

It was also Antal MOLNÁR who first wrote a brief account of the autograph score in his book on KODÁLY in 1936. László EŐSZE's book on Kodály in 1956 is based on information supplied partly by MOLNÁR and partly by KODÁLY himself. MOLNÁR had not known the students' poster, whereas EŐSZE had not known the score. As the name of the play is not mentioned in the score, MOLNÁR could only touch the music. On the other hand, EŐSZE, not knowing the score could not comment on the music. As we are now in possession of both documents, this early work of the young student, KODÁLY, can be studied from a biographical angle as well.

The autograph score consists of 36 pages, consecutively numbered by KODÁLY. It contains only the music for the first and third acts of the comedy. KODÁLY has added to the instruments the names of the performing students. With the help of the score, the work could be identified with certainty as the music to the students's play *A nagybácsi*. It contains a humorous arrangement of the Hungarian folk song *Debrecenbe kéne menni* (*One should go to Debrecen*) and the American popular song *Yankee Doodle*, alluding to the rich American uncle. The two songs are presented in a contrapuntal setting as an illustration of the devious marital adventures of the young American-Hungarian couple in the play.

The article continues with some remarks on KODÁLY's first orchestral attempts (and comparisons with the young BARTÓK); a philological description of the score and a musical analysis. This is followed by considerations on certain passages which already point to KODÁLY's later compositions — early indications perhaps of that which, two decades later, would be fully developed in KODÁLY's main work for the stage: *Háry János*.